

امطار : بوصایي به مشدن خارج ايکي لوحه قونولمشدر

« آثار اسلاميه و مليه تدقيق انجمنی » طرفنده ايکي آيده بر نشر ايديلير

صايي : ۵

تشرين ثاني — كانون اول

جلد : ۲

اسلام مدنيتنه و تورک حريتۀ عالم

مالي تبعا بر محرومي

دين، اخلاق، حقوق، اقتصاد، لسانيات، بديعيات، قياسات، بنيۀ اجتماعيه تدقيقاتي

مدير :

کوپريلي زاده محمد فؤاد

استانبول دارالفنونى « تورک ادبياتى تاريخى » معلمى
« آثار اسلاميه و مليه تدقيق انجمنی » کاتب عمومى

بوصاييده :

- سلجوقيلر زماننده آناتولیده تورک مدنيتى [کوپريلي زاده فؤاد]
اسکى تورک موسيقيسينه دائر تبعا [رؤف يکتا]
« العراضه فى الحکايه السلجوقيه » ترجمه سى [شرف الدين]
عرض نامه [جلال الدين دوانى]
بابر شاهک شعرلى ، [ظهير الدين بابر شاه]
وثيقه لر و مخطره لر : اسکى تورک تقويمى حقنده [شرف الدين]
شرق تبعا تاريخى [بارتولد : راغب خلوصى]
کتابيات تنقيدلىرى : عجائب الطائف — هبة الخفايق [کوپريلي زاده فؤاد]
يکى نشریات : « ديوان لغات الترك » [م . ف]

استانبول — مطبعۀ عامره

۱۳۳۱

ملی اعتبار مجموعہ

صافی : ۵

تشرین ثانی — کانون اول ۱۳۳۱

جلد : ۲

یکمى نشریات

دیوانه لغات الترك — مؤلفی: محمود بن الحسین بن محمد الكاشغری - تاریخ تألیفی: هجری ۴۶۶ -
ایکى جلد ، مطبعة عامره ۱۳۳۳ .

« ماجار علوم انجمنى لسانيات شعبه سى » ط. فندن نشر ايديلن لسانيات مجموعه سنده ميلادى
اون برنجى عصر دن اون بشنجى عصر نهايته قدر وجوده كلن تور كچه لغت كتابلىرى حقنده يازيلش
بر مظهرده ، اك اسكى « عربجه - تور كچه » لغت اولقى اوزره « ديوان لغات الترك » اسنده بر ائردن
بخت ايديلور ، فقط اواثرك اليوم موجود اولوب اولماديني مجهول برا قيلوردى :

« داهى عباسى خليفه سى مقتدى بالله زمانلرنده (۱۰۷۴-۱۰۹۴) بر ديوان لغت الترك دن بخت
ايديلشدر كه ، آنا ديلبرى تور كچه اولمايان قوملر آراسنده تورك دىلى تحصيلنه عائد اك اسكى اثر
بو اولاجقدر . اون برنجى عصرده بويله بر كتاب تأليفك ايفضاحى ، بز انجاق ، اوزمانلر بوتون
خلافت اولك سنده تأثير اجر ايدن سلجوقلرك نفوذنده بوليورز . حتى بوندن ايكي عصر صوكرالى
مصر وسوريده حكم سورن مملوك سلطانلرى تورك ديلك تحصيلنى ناصل شايان آرزو بر حاله
كتير ديلرسه ، سلجوقلرده خلافتك اى شرقى قسملرنده تورك لسانى علمك ياييلمه سى خصوصنده
عين رولى اوينايه رقى عين نتيجيه وارديلر . بناء عليه ادعا اولونه بيليركه ، ديوان ، هر حاله ، مملوك
توركلر دن بخت ايدن ذاك توركمن ديدىكي لهجه اولاجقدر » [جلد ۳۴ ، ايكنجى جزؤ ، ۱۹۰۴].
بو مظهر نك محبرى ، بو اترك موجوديتنى « كتاب چلى » يه عطفاً خبر ويرمكده ايدى . فى الحقيقه
بو معروف تورك عالمى « كشف الظنون » نده [بولاق طبعى ، جلد ۱ ، ص ۳۹۷] بو ائردن بخت
ايديلور ، وصورت ترتيبى ، زمان تحريرى حقنده بر آرز معلومات ويرسيوردى : [ديوان لغات الترك :
لمحمود بن الحسین بن محمد اوله الحمد لله ذى الفضل الجزيل الخ قسره بالعربيه وذکر ان لغات الترك
تدور على ثمانية عشر حرفاً لا توجد فيها ث وط وظ وص وض وح وه وع واهداه الى ابى القاسم
عبدالله بن محمد المقتدى بامر الله الخليفه] .

لسان وادبيات تاريخنده بو قدر حائز قيمت واهميت اولان بو اثر نهايت « اثار اسلاميه ومله
تدقيق انجمنى » نك تشبثى اوزرينه حلب دفتر اسبقى على اميرى افندى كتيخانه سندن استعاره ومعارف
نظارت جليله سنك همتله طبع ايديلهرك ايكي جلدى ساحه انتشاره قونولدى . صوك جلدده طبع ايديلكده
اولوب پك ياقينده ميدانه چيقاريلاجقدر .

« ۴۶۴ » سنه هجرى سنك جهادى الاولى غره سنده يازيلغه باشلانهرق « ۴۶۶ » جهادى الاخراسنك
اونجى بازار ايرتسى كوفى آتام ايديلن عباسى خليفه سى « ابوالقاسم بن عبدالله بن محمد المقتدى بامر الله »
تقديم اولونان بو اترك محبرى « محمود بن الحسین بن محمد الكاشغرى » كنديسنى قارلره شوپوله تقديم ايديلور :
[كندىم توركلرك اك فصيح قونوشانلرن دن ، اك آچىق آكلانلرن دن ، اك دوغرو آكلانلرن دن ، اصل
ونسبجه اك ايلريده بولونانلرن دن ، اك ابى قارغى قوللانان جنكاورلرن دن اولدينم حاله توركلرك هان

تکمیل ایللرینی، اوبه لرینی، چولارینی قاریش قاریش کزوب طولاشدم. تورکک، تورکک، اوغوزک، چکاک، یغمانک، قیرغیزک لسانلرینی، قافیہ لرینی تماماً ذهنمه نقش ایتدم؛ و بو خصوصده اوقدر ایلری کیتدم که هر طاقه‌نک لهجه‌سی نیجه اک مکمل صورتده الده ایدیلش اولدی. ایشته بوکنا بی، بو قدر اوزون تبیع و تدقیقدن صوکر، اک مزین طرزده، اک بلیغ بر اسلوب اوزره یازدم. دنیاچه آدمی دنیانک صوکنه قدر یاد ایتدیرمک، آخر نیجه بیتیز توکنمز آزیق اولیق مقصدیله، جناب حقندن عنایت دیله نازک میدانه کتیردیکم شواثره «دیوان لغات‌الترک آدینی وردم».

جمع، انواع مفرد، تفضیل، تصغیر کی مسئله لر حقنده «کتاب جواهر النحو فی لغات‌الترک» ادلی دیگر بر اثر داها یازدیغنی سوبله بن مؤلف، کتابنک مقدمه‌سندن مقصد تألیفدن بحث ایدمه رکن منسوب اولدینی تورک ماتی حقنده عادتاً مغرور بر قصیده انشاد ایتکده در: [کوردم که یوجه ناکری دولت کونشی تورکک بر جلردن دوغدورمش؛ کوکلرده کی داتره لره بکزه یین دولتری اونلرک سلطنتلری جورده سندن دویمکه باشلامش؛ اونلرک تورک آدینی کندیشی طاقش؛ خاقانلی اونلره کندیشی ویرمش؛ زمانز پادشاهلرینی هپ اونلردن تشکیل ایتمش؛ جهان خلقنک دیز کینلرینی اونلرک لارینه راقش؛ سعادت بشر ایچون اونلری سبب یاراتمش؛ دوغرولقده اونلره هر زمان یاردیمی اوش؛ اونلره انتساب ایدملری، خدمتلرده بولونانلری عزیز قیلش؛ منسوبلری، خادملری ایسته دکلری مقصدلره ایرمش؛ او یغونسزلرک مناسبتسز لکندن قور تولشلر؛ اوقلرینک صاپلانمه یندن بارغق ایچون عقلی باشنده اولانلره اونلرک حاللریله حاللشمکدن باشقا چاره قالامش؛ حال بوکه اونلره بر شیخی دیکلرک، کوکلرینی الده ایتک ایچون کندی دیلریله قونوشمقدن داها کوزهل بر واسطه یوق؛ هر کیم اونلرک لسانه صغیرسه آتی کندیلردن صایور، هر درلو قورقودن قورتاریور؛ بونک ایچوندرکه تورک اولایانلرده تورک لسانه صغیرمه ده، بوسیله ایله ضرر وزیاندن قورتوله ده درلر].

بشجی عصر هجری نهایتلرنده، تورککک عصر دیده عباسی خلافتی اوزرنده، «بغداد» ده نه مدھش بر تاثیر یادیغنی، تورک نامنک مسلمان آسیاده، نه دهرین بر نفوذ معنوی به مالک بولوندیغنی کوسترنه بو سطرلردن صوکر، مؤلف، «بخارا» لی و «پشاور» لی ایکی محدثدن ایشیتدیکی «تورک لسانی اوکره نکوز، چونکه اونلرک اوزون سلطنتی وار» مآئنده بر حدیث شریفی ذکر ایدمه رک دیورکه: [شو حدیث اگر صحیح ایسه تورکجه‌نک اوکره نیلمه سی واجب اولور؛ شاید موضوع ایسه تورکجه‌نک اوکره نیلمه‌سی عقل و اذعان اقتضا ایدمه. ایشته ذکر ایتدیکم سببلردن دولاییدرکه تورکجه‌نی هر کسه اوکره تمک ایچون بو اثری یازمغه وجداناً مجبور اولدم].

«محمود کاشغری» نک تورکجه‌نک مختلف شعبه لرینه واقف، تورک تاریخ و جغرافیاسنه، اساطیرینه، خلق ادبیاتنه اییدن ایی به آشنا. بر آدم اولدینی کتابک هر صحیفه سندن آکلاشینلور. مثلاً کتاب اساساً بر لغت کتابندن عبارت اولدینی حالده، آراده صیراده اک مهم بعض صرف قاعده لرینه ده احتوا ایتکده؛ کذلک، تورککک مختلف قبیله لرینک لهجه لرینی کوسترمکده در. عربجه ده پک متین بر اسلوبه مالک اولان و عرب ادبیات و علومنی پک ایی بیلدیکی آکلاشیلان مؤلف، کندی تعبیر نیجه، تورکجه‌نک عربجه ایله قوشو آتلی کی یاریش ایدمه جکنی آکلامق ایچون، اثرینی «امام خلیل» ک «کتاب العین» ی کی یازمق ایسته مشسه ده، تطویلدن احترازاً شکل حاضری الزام ایله مشدره. یعنی، لغتلی حروف هجا صیراسیله یازمش، معنائک ایجه آکلاشیلماسی ایچون جمله لر ترتیب ایتمش، بر لغته

متعلق « حکمت ، سجع ، مثل ، شعر ، رجز ، کی شیلری قید ایله ، اساساً تورکیه اولایان کله لری هیچ نظر اعتباره آکامش ، ازلک قادین اسملرینک اک معر و فلرینی بیلدیرمش ، اسلام تورک مملکتلرینه عائد جغرافی اسملرک مشهورلریله غیر-اسلام تورک مملکتلرینه عائد جغرافی اسملرک اوراق بر قسمی طوبلامشدر . اثرک ، عرب قواعدی اساس طوتولارق ، اوکا قیاساً « مهوز ، سالم ، مضاعف ، مثال ، ذواتلانه ، ذوالاربعة ، ذوالغنه ، ذوالساکنین ، لردن باحث سکنر قسمه آیریله سندله مؤلف تماماً معنودردر؛ اودورک ذهنیتی بوندن داها فضله سنه مساعد اولمادیغی جهتله ، کندیسندن اول بو وادیده هیچ بر اثر یازیلادیغی سویله یین مؤلف بوندن داها علمی برشی میدانه کتیره مزیدی . مع مافیله ، بو قدرینی یایغی ایچون بیلله فوق العاده چالیشوب یورولدیغی ، برچوق مشکالره قانلاندیغی اعتراف ایدیورکه ، تماماً دوغرودر .

« دیوان لغات الترک » ده لغتلردن باشقا ، قواعد صرنیه حقنده ، تورک قبیله لرینه و تورک لهجه لرینه دائرده اولدجه شایان دقت معلومات واردر . بالخاصه ، مختلف لهجه لرک صوتیات اعتبارله اختلافلرینه عائد اولان مبحث ، لسانیات نقطه سندن فوق العاده مهمدر . مثلاً اوغوزلرله قیپچاقلرک کله ابتدا سنده کی « ی » لری « الف » ویا « جیم » ده ، « م » لری « ب » ده ، « ت » لری « د » ده ، « د » لری « ت » ده ، « ی » ده ... قلب ایتدکلرینی مؤلف مثاللریله کوسته ریر؛ وداها بو کی بر چوق صوتیات قاعده لرینی اوزون اوزون آکلاتیر . کتابده اساس اولان لهجه ، مؤلفک « خاقان تورکجه سی » دیدیکی کاشغر لهجه سیدر . فقط ، مؤلفک قولنجه ، لغتلرک اساسنده پک آز اختلاف بولوندینی جهتله ، کتابده ذکر ایدیلن صوتیات قاعده لرینی نظر اعتباره آلیق شرطیله « ینما ، تخسی ، ققچاق ، بیاقو ، تاتار ، قای ، جل ، اوغوز ، الخ ... » لهجه لرنده او کله لرک ناصل تلفظ ایدیلدیکنی اکلامق قابل اولور .

تاریخ لسان اعتبارله فوق العاده قیمتدار اولان بو جهتلردن باشقا ، مؤلف ، مختلف کله لرده فرصت دوشدجه جغرافیایه ، تاریخه و بالخاصه اساطیره عائد مهم معلومات ویرسیور . مثلاً « قلیباق » کله سنی ایضاح ایدهرکن آکلورورکه ، بو افسانه « کول تکین » ک مخیله عامه ده آلدینی بر شکلدن باشقا برشی دکلدر : افسانه یه نظراً « قلیباق : کول پک » تورک زاهد لرندن برینک اصعی ایمش ؛ « بلاساغون » جوازنده اولان بوزاهد الیه سیاه طاشلر اوزرینه « تا کری قوله قلیباق » دیه یازنجه بیاض بر کتابه ، بیاض طاشه یازنجه سیاه بر کتابه حاصل اولورمش ؛ حتی او کتابه لر « محمود کاشغری » نکه زماننده حالا موجود ایمش . اغلب احتمال « کول تکین » کتابه لرندن غلط اولان بو افسانه [صحیفه ۳۹] ، « دیوان لغات الترک » ده نه قدر متنوع ونه شایان دقت موضوعلره عائد معلوماته تصادف ایدیلدیکنه بر مثال اولابیلیر . بو اثرک اک بویوک قیه تی ده ، اک اسکی تورک ادبیاتنک شیمدی یه قدر مجهول محمولاتی احتوا ایتیه سی اعتبارله در ؛ آتیحاق اونده کی منظومه لری برر برر کمال اعتنا ایله تدقیق ایتکله ادبیات ترک ایلك شکل حقنده واضح بر فکر ایدینیه بیلیر .

والحاصل « دیوان لغات الترک » ، مؤلفنک محق ادعاسی وجهله « لغات مشهوره یی ، قواعد صرفیه یی ، ضروب امثالی ، اشعار کزیده یی ، حکمی جمله لری » ، جغرافی و اساطیری تفصیلاتی حاوی زینکین بر خزینه معلوماتدر ؛ اونک صوک جلدینک انتشارندن صوکرا ، تورکیات حقنده کی تدقیقات علمییه برچوق شاق نظرندن یکی بر صفحه ترقیه کیرمش اولاجقدر .